

боротися людина. Крім цього, А. Сурозький розуміє зло як наслідок викривлення того, що було покликане до буття. У нашому світі є первинне джерело буття, а відповідно, можливостей, а також є викривлена реальність (яка, до прикладу, проявляється як ілюзії у свідомості людини). З цієї позиції завданням людини є свідомо взяти на себе відповідальність за те, що діється у світі зла, жорстокості, страждань і через власне вдосконалення, через намагання зрозуміти істинну природу речей і початковий замисел Творця) відновлювати порушену гармонію навколо себе. Одним із механізмів такої роботи є трансформація руйнівних хаотичних енергій у творчі. Людина покликана змінювати світ через переміну себе внутрішньої для досягнення гармонії. Це найважливіше перетворення, до якого вона покликана і яке може змінити світ.

Список використаних джерел:

1. Антоний Митрополит Сурожский. Тело, дух, душа: целостность человеческой личности. *Труды. Книга вторая*. 3-е изд. Москва : Практика, 2014. 978 с.
2. Епікур, Фрагмент 374. URL: https://www.wikiwand.com/uk/Проблема_зла
3. Вальверде К. Философская антропология / пер. с испан. Вдовиной Г. Москва, 2001. 412 с.
4. Григорій Ниський, свт. Творіння : [в 4 т]. Київ, 2011. Т. 1. 623 с.
5. Достоевский Ф.М. Братья Карамазовы. *Полн. собр. соч. в. 30 томах*. Ленинград : Наука, 1970–1990, т. 14. С. 268.
6. Леонов В. Основы православной антропологии. Москва, 2016. 456 с.
7. Лосский В. Богословие. *Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие*. Москва : Общество любителей православной литературы Издательство имени святителя Льва, папы Римского, 2009. 504 с.
8. Шмеман А. Бог свободы и проблема зла. *Беседы на Радио «Свобода»*. Москва : Издательство ПСТГУ, 2009.

References:

1. Antonii, mytropolut Surozkyi. (2014). Tielo, duch, dusha: tselostnost chelovecheskoi lichnosti [Body, spirit, soul: the integrity of the human person]. *Trudy. Kniga vtoraiia*. 3-e izd. M.: Praktika [in Russian].
2. Epikur. Fragment 374. URL: www.wikiwand.com/uk/Проблема_зла
3. Valverde K. (2001) *Filosofskaya antropologiya* / per. s ispan. Vdovinoi G. M. [in Russian].
4. Grugoriy Nuskyi, svt. (2011) *Tvorinnya* : [v 4 t]. K. T. 1. [in Ukrainian].
5. Dostoyevskiy V.M. (1970-1990) *Bratiya Karamazovu*. Poln. sobr. soch. v. 30 tomah. L.: Nayka, t. 14. [in Russian].
6. Leonov V. (2016) *Osnovu pravoslavnoi antropologi*. M. [in Russian].
7. Losskiy V. (2009) *Bogoslovie. Ocherk misticheskogo bogosloviya Vostochnoi Tserkvi. Dogmaticheskoye bogosloviye*. M. : Obshchestvo liybitelei pravoslavnoi literatyru Izdatelstvo imeni svyatutelia Lva, papu Rimskogo. [in Russian].
8. Shmeman A. (2009) *Bog svobodu i problema zla. Besedy na radio «Svoboda»*. M.: Izdatelstvo PSTGY. [in Russian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.1.25>

ЦИГАНИ, ЄВРЕЇ І СЛОВЕНЦІ В ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МИХАЙЛА ЗУБРИЦЬКОГО

Микола Тугай

аспірант кафедри етнології і археології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-5540-2953

Анотація. У статті проаналізовано етнографічні напрацювання українського народознавця отця Михайла Зубрицького стосовно окремих рис матеріальної та духовної культури циган, євреїв та словенців. Метою статті є опрацювання та аналіз етнографічних матеріалів, в яких виділено окремі етнографічні риси вказаних народів. Методологічна база наукового дослідження базується на міждисциплінарному підході. Використано методи філософського, загальнонаукового та конкретно-історичного характеру, а також метод критичного аналізу документального матеріалу. Вперше проаналізовані етнографічні розвідки отця Михайла Зубрицького, в яких відображено окремі етнографічні особливості окремих народів (євреї, цигани та словенці). У них дослідник занотував особливості родинної та календарної обрядовості, традиційні риси господарської структури та зайнятості, а також житлової забудови та інші риси. Зроблено висновок, що, окрім дослідження бойківського населення, отець Михайло Зубрицький вивчав та зафіксував традиційні риси духовної та матеріальної культури народів, які проживали поряд з українцями (євреї, цигани) та народу, серед якого значний період часу дослідник сам проживав (словенці).

Ключові слова: дослідження, цигани, жида, словенці, щоденник, Михайло Зубрицький.

ROMANY, JEWS AND SLOVENIANS IN ETHNOGRAPHIC RESEARCH OF MYKHAILO ZUBRYTS'KYI

Mykola Tuhai

Postgraduate Student at the Chair of Archeology and Ethnology

Vasyl Stefanyk Precarpatian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-5540-2953

Abstract. The article analyzes the ethnographic achievements of the Ukrainian ethnographer the priest Mykhailo Zubryts'kyi regarding certain features of the material and spiritual culture of Gypsies, Jews and Slovenes. The purpose of the article is to study and analyze ethnographic materials in which some ethnographic features of these peoples are highlighted. The methodological basis of scientific research is based on an interdisciplinary approach. Methods of philosophical, general scientific and concrete-historical character as well as the method of critical analysis of documentary material are used. For the first time, the ethnographic investigations of Priest Mykhailo Zubryts'kyi were analyzed, which reflected certain ethnographic features of certain peoples (Jews, Gypsies and Slovenes). In them, the researcher noted the features of family and calendar rituals, traditional features of economic structure and employment, as well as housing and other features. It is concluded that in addition to the study of the Boyko population, priest Mykhailo Zubryts'kyi studied and recorded the traditional features of the spiritual and material culture of peoples living alongside Ukrainians (Jews, Gypsies) and the people among whom the researcher lived for a long time (Slovenes).

Key words: research, Gypsies, Jews, Slovenes, diary, Mykhailo Zubryts'kyi.

ROMOWIE, ŻYDZI I SŁOWEŃCY W BADANIACH ETNOGRAFICZNYCH MYCHAJŁA ZUBRYCKIEGO

Mykola Tuhai

aspirant Katedry Etnologii i Archeologii

Podkarpackiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyła Stefanyka (Iwano-Frankiwsk, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-5540-2953

Adnotacja. W artykule przeanalizowano dorobek etnograficzny ukraińskiego ludoznawcy ojca Mychajła Zubryckiego dotyczący poszczególnych cech kultury materialnej i duchowej Romów, Żydów i Słoweńców. **Celem** artykułu jest opracowanie i analiza materiałów etnograficznych, w których wyodrębniono poszczególne cechy etnograficzne tych narodów. **Podstawa metodologiczna** badań naukowych opiera się na podejściu interdyscyplinarnym. Zastosowano metody o charakterze filozoficznym, ogólnonaukowym i konkretnie historycznym, a także metodę krytycznej analizy materiału dokumentalnego. **Nowość naukowa.** Po raz pierwszy przeanalizowano wywiady etnograficzne ojca Mychajła Zubryckiego, które odzwierciedlają poszczególne cechy etnograficzne poszczególnych narodów (Żydzi, Romowie i Słoweńcy). Badacz zapisał w nich cechy obrzędowości rodzinnej i kalendarzowej, tradycyjne cechy struktury gospodarczej i zatrudnienia, a także zabudowę mieszkaniową i inne cechy. **Wnioski.** Stwierdzono, że oprócz badania ludności bojkowskiej, ojciec Mychajło Zubrycki badał i fiksował tradycyjne cechy kultury duchowej i materialnej narodów mieszkających obok Ukraińców (Żydzi, Romowie) i ludzi, wśród których sam badacz mieszkał przez znaczny okres czasu (Słoweńcy).

Słowa kluczowe: badania, Romowie, Żydzi, Słoweńcy, dziennik, Mychajło Zubrycki.

Постановка питання. Отець Михайло Зубрицький – відомий вітчизняний народознавець, етнограф, фольклорист, громадсько-культурний діяч, дійсний член Наукового Товариства імені Т. Шевченка у Львові. В українській історичній та етнологічній науці він відомий як автор, за підрахунками В. Сокола, 345 статей (Зубрицький, 2016: 525–592) різного характеру. У них автор висвітлював елементи матеріальної та духовної культури бойків, суспільно-політичну ситуацію в Галичині на межі XIX–XX ст. та події, пов'язані з громадсько-культурним і економічним життям населення Західної Бойківщини. Однак, окрім опису місцевого українського населення, народознавець також занотовував традиційні риси життя народів, які проживали поруч з українцями, – жидів (євреїв) та циганів, а також словенців, у середовищі яких проживав у період 1915–1916 рр. Завданням статті автори вбачають у дослідженні записів отця Михайла Зубрицького, їх аналіз та виділення етнографічних особливостей окремих етнічних груп.

Варто зазначити, що вказана проблематика є малодослідженою у вітчизняній етнологічній науці. Наукова робота отця Михайла Зубрицького сучасними етнологами та фольклористами зводиться до досліджень етнографії бойківського населення. Однак дослідники, зокрема О. Лотоцький (Лотоцький, 2016: 31–33), Г. Дем'ян та Л. Канцедал (Дем'ян, 1979: 54–58; Дем'ян, Канцедал, 1989: 209–244) частково досліджували вказану проблематику в наукових роботах.

Основна частина. У своїх наукових працях, окрім висвітлення життя українців, отець Михайло Зубрицький також описував життя інших народів – циган, жидів (євреїв) та словенців. У наукових розвідках авторства дослідника зустрічаються описи окремих елементів матеріальної та духовної культури вказаних народів.

Населення Галичини на межі XIX–XX ст. було різноманітним за своєю національно-конфесійною структурою. До 2% населення Галичини у вказаний період становили цигани. Отець Михайло Зубрицький записав

унікальні особливості життєдіяльності, риси матеріальної та духовної культури циган у с. Мшанець та сусідніх селах Старосамбірського повіту. Оригінал рукопису, присвячений циганам, знаходиться у фонді 29 відділу рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (ІМФЕ) (ІМФЕ 189: 1–6) та опублікований у третьому томі «Зібраних творів і матеріалів» (Зубрицький, 2019: 965–968).

У наукових розвідках отець Михайло Зубрицький зафіксував та подав матеріали з етногенезу та етнічної історії циган. Він переповів розповідь місцевого жителя Мшанця Івана Ципая, за якою люди думали, що цигани походять від фараона: «Як відійшли жида з Єгипту, пігнав за ними, щоби їх завернути. Він умобився з цим народом. Лишилися лиш одна його донька і від неї пішли цигани» (ІМФЕ 189: 5; Гнатюк, 1903: 227–228). Окремо дослідник зауважив антропологічні риси циганського населення. Він вказував, що у них «лице темне, волосся чорне» (ІМФЕ 189: 2).

Особливо цінними є його нотатки про особливості духовної культури циган. Вчений зафіксував елементи їхньої традиційної родинної та календарної обрядовості та їхнього релігійного життя.

З родинної обрядовості отець Михайло Зубрицький зафіксував звичаї та обряди під час похорону та весілля. Стосовно поховальної обрядовості циган, коли помирав «циганський дїтвак», то вони самі його ховали, однак кликали священника і просили «о запечатанє гробу» (ІМФЕ 189: 4), якщо помирала старша людина, то просили церковного супроводу. Народознавець описав фрагмент похорону одного цигана, в якому сам брав участь. Цей фрагмент ми вважаємо подати повністю: «За домовиною ішли циганки і складно співали жалібну пісню, що любо було слухати. Такого похоронного співу нечуть а ні перед тим, ані пізніше» (ІМФЕ 189: 4). Народознавець зазначав, що не раз «наші жінки» хотіли так само заспівати, але в них не виходило.

Згідно із записами отця Михайла Зубрицького, цигани одружувалися та виходили заміж тільки за циганів: «молоді цигани приводили собі жінки з других сіл» (ІМФЕ 189: 2), «побиралися цигани з циганками, селяни з ними не приставали і не своїлися» (ІМФЕ 189: 2). Вінчалися вони не в церкві, «а якось таки по свому звичаєви умовлялися женити з собою» (ІМФЕ 189: 2).

Дослідник також вивчав питання ономастики – розвиток і функціонування, зміни і поширення імен. Найбільш поширенішими іменами серед циган у с. Мшанець отець Михайло Зубрицький вказував: Лацко, Горняк, Сермай (ІМФЕ 189: 2). Якщо їм не подобалося ім'я, дане «при хресті», то вони називали на свій лад, як їм здавалося краще, однак давали християнські імена. Водночас згідно із записами народознавця, виникали труднощі під час записів метричних книг: «на запит: «як пишеться отець?» – «сурмай», а мати: «сурмайка», – а кум, – «сурмай, – кума: – сурмайка!» (ІМФЕ 189: 2).

Серед елементів календарної обрядовості циган, описаних отцем Михайлом Зубрицьким, є ті, що стосуються Великодня – Воскресіння Христового. Цигани несли до церкви паски на «посвєчення» (ІМФЕ 189: 4), були на відправі у церкві, опісля йшли на цвинтар, де ставали на кілька кроків далше «від послідного газди» (ІМФЕ 189: 4).

Отже, нотатки отця Михайла відображають елементи етнічної історії циган, їхнього походження, дослідження ономастики циганських імен, а також звичаї та обряди в родинній та календарній обрядовості.

Згідно із записами отця Михайла Зубрицького, традиційна матеріальна культура циган представлена описом їхнього харчування, одягу, житла та господарської занятості. Вони відображають повсякденність побуту циган, те, що вони їдять, як одягаються, а також чим займалися.

Цікаві спостереження народознавця стосуються харчування циган. Циганки говорили людям: «Дайте газдинцю, муки, бульби, сира, солонини, ба ще й тютюнц на циганський зуб!» (ІМФЕ 189: 1). Також якщо в людей помирала корова, теля, вівця або свиня, то давали знати циганам і вони «забирали падлину і їли» (ІМФЕ 189: 1; Зубрицький, 1905: 14). Здебільшого вони харчувалися, що їм дадуть люди.

Отець Михайло Зубрицький подав детальний опис повсякденного одягу циган. Однак народознавець зазначив, що він не надто відрізнявся від одягу, який носили місцеві жителі. Здебільшого чоловіки носили сорочку, портки і сірак (ІМФЕ 189), а жінки мали сорочку «мальовану» (ІМФЕ 189: 1), поверх вони одягали верету, в яку клали малу дитину ззаду за плечі, так «щоб лиш голову було видно» (ІМФЕ 189: 1). Стосовно головного убору циганок, то це була червона хустка з квітами (ІМФЕ 189: 4), про чоловічий головний убір у записах отця Михайла відсутня інформація. У теплу пору року, зокрема влітку, цигани не використовували ніякого взуття, «ходили босо» (ІМФЕ 189: 1), взимку на ноги одягали «полотняні шматки» (ІМФЕ 189: 1).

Традиційні риси народної архітектури простежуються і в народному будівництві циган. Отець Михайло Зубрицький вказував, що «циганські хати будованя на лад циганських» (ІМФЕ 189: 4). Хати циган були курні, і на зиму з трьох сторін – по боках і з-заду обкладалися ялівцем та «корчами» (ІМФЕ 189: 4), варто сказати, що це був один із способів збереження тепла в будинку. З будівель, які використовували цигани в господарстві, дослідник зафіксував «кузню» (ІМФЕ 189: 4). Це свідчить про те, що цигани займалися також металообробкою, зокрема ковальством.

Окремо варто зазначити господарську занятість циган. Окрім записів отця Михайла про те, що вони зазвичай жебракують, зустрічаються також спогади про заможних циган. Так, у с. Мшанці Старосамбірського повіту циган Андрій Лацко був ковалем «направляв плуги» (ІМФЕ 189: 4), однак не кував коней, оскільки боявся приступити до коня. Також ковалем був один циган у м. Лютовиськах (ІМФЕ 189: 6), мав свій дім і його дружина не ходила жебракувати.

Згідно із записами отця Михайла Зубрицького в Устриках Долішніх жила циганська родина, жили «зо 20 осіб в одній хаті» (ІМФЕ 189: 5), старший циган Антошко Лацко займався торгівлею – перепродував свині і коні і «добре заробляє» (ІМФЕ 189: 5). Однак йому вдавалося обманювати селян, оскільки знав, що «се уйде йому безкарно» (ІМФЕ 189: 5).

Аналіз публікацій отця Михайла Зубрицького вказує, що основною щоденною справою циган було жебракування. Так, ті цигани, які проживали у с. Мшанець Старосамбірського повіту, здійснювали жебракування у сс. Мшанець, Бандрів, Галівку, Грозьову і Плоске (ІМФЕ 189: 3). Дослідник вказував, що цигани з інших сіл не жебракували у вказаних селах, оскільки їх могли за це побити. Зранку циганки і цигани йшли в те чи інше село, жебракували, потім поверталися додому, варили їсти, здебільшого те, що і на жебракували. Народознавець зазначив, що зазвичай вони ходили жебракувати в неділю, оскільки чоловіки йшли до церкви, а вдома залишалися жінки і в неї «було легше видерти» (ІМФЕ 189: 3).

Таким чином, дослідник здійснив записи основних елементів матеріальної культури циган, зокрема харчування, одяг та елементи традиційної занятості.

До 10% населення Галичини наприкінці XIX – початку XX ст. становили жиди (євреї). Вони проживали в невеличких селах, селищах та містах. Серед основних праць отця Михайла Зубрицького варто виділити публікації, в яких висвітлювались різноманітні сторони життя жидів (євреїв). Значною мірою дослідник у своїх роботах порушував питання господарської діяльності жидів (євреїв) та їхніх відносин із селянами, а також записав народні перекази, пов'язані із жидами (євреями). На думку народознавця, «простацтво и аrogанція – се головни прикмети єврейского племени» (Зубрицький, 1889: 2).

Серед здійснених записів отця Михайла Зубрицького про жидів (євреїв) слід виокремити народні перекази біблійного сюжету. Це легенда «Христос та жиди» та переказ про «убивание дітей християнських жидами на маці». Перша легенда пов'язана з розп'яттям Ісуса Христа, його воскресіння та інших пов'язаних із цим подій. Згідно з легендою, опісля розп'яття Ісуса Христа жиди (євреї) зібрались на вечерю з «жидівською старшиною» (Гнатюк, 1902: 116), на яку прийшла Пречиста Діва, і один із них сказав їй: «Не плач!, твій син воскресне!», на що інший сказав: «Ага, воскресне, як тоти кістки з когута» (Гнатюк, 1902: 116). У ту мить «кістки зійшли ся до купи, когут збив крилами, Ісус воскрес» (Гнатюк, 1902: 116), в результаті чого жиди (євреї) окаменіли.

Хрест, на якому було розп'ято Ісуса, «зробили жиди, веліли нести» (Гнатюк, 1902: 116), а також «тиснути до землі, ще й камінь до крижа привязали» (Гнатюк, 1902: 116). Він його доніс до гори, за що, згідно зі словами жителя с. Мшанець Старосамбірського повіту Грица Грицуна, став святом (Гнатюк, 1902: 116). Через жидів, які наказали зробити хрест (криж), майстер за кару «ніколи не доробит ся» (Гнатюк, 1902: 116), натомість коваль, що робив цвяхи для розп'яття, один із чотирьох «сховав під язик» і не дозволив розп'яти ноги як руки, за що отримав «благословенний талант» (Гнатюк, 1902: 116).

Другу розповідь «про убивание...» записав отець Михайло Зубрицький із власних дитячих спогадів. Так, згідно із його записами, жиди ловили малих дітей, убивали і збирали кров, яку додавали до великодніх страв. Для повного висвітлення цієї розповіді варто процитувати цей фрагмент: «З повленого дїтвака годують лісковими горіхами, бо від них добре тучніч, відтак вкладують живцем в бочку, що в ній понабивали повно острих цвяхів в дно і в бічні стіни. Бочку перекочують, тіло раниться о цвяхи, а кров спливая на дно бочки» (ІЛ 4059: 1).

Отже, в народній творчості побутувало негативне ставлення українського селянства до жидів (євреїв), що можна побачити у вище проаналізованому матеріалі.

Особливої уваги варта економічна та господарська діяльність жидів, які проживали в Галичині на межі XIX–XX ст. Так, згідно із записами отця Михайла, вони здебільшого займалися торгівлею (продаж і пере-продаж різноманітного товару), шинкарством та спекуляціями.

Місцеві жиди купляли в сільського населення ялівець за значно дешевшими цінами та перепродували його значно дорожче. Отець Михайло Зубрицький вказував, що «жидь зь Старого-мьста вьсьлають целими вагонами до Пешта, Берна, Ведня, Берльна и Гамбурга» (Зубрицький, 1895: 3), він наголошував, що людям не потрібно продавати ялівець жидам, а торгувати з відомими компаніями напряму, список яких подав у публікації «Господартво, промьсль и торговля» (Зубрицький, 1895: 3). Варто зазначити, що жиди мали фактично монополію на торгівлю сіллю, через що встановлювали власні ціни на неї, через що українські селяни (які не мали достатньо коштів) страждали від цього (Зубрицький, 1893: 179–180).

Аналіз публікацій отця Михайла Зубрицького вказує, що він застерігав та попереджав українських селян від будь-яких відносин із жидами: «Запобегаймо все тому, щоби жидова не використовувала темноту селянства» (Зубрицький, 1892а: 2) а також стверджував, що вони «вькористовують кожду приключку, щоби воль селянина вьдерти его кервавацю!» (Зубрицький, 1894а: 3). Про відносини між жидами та селянами дослідник лаконічно висловився: «На чомь же сварять ся жидь? На хлопской кишени!» (Зубрицький, 1893б: 2). А як результат роботи корчмів та пиятики українців дослідник наводив наступне: «такь пила Маруня пять леть добре, а водтакь через два роки майже не вьтвережувала ся» (Зубрицький, 1894б: 101).

Отже, дослідник зафіксував усну народну творчість та економіко-господарське життя жидів (євреїв) Галичини.

Під час проживання у Словенії Михайло Зубрицький задумував написання фундаментальної праці з історії та етнографії словенців (Лотоцький, 2016: 31; Дем'ян, 1989: 211). Згідно зі «Словенським щоденником», дослідник там перебував від 14 вересня 1914 р. до 31 травня 1915 р. (Дем'ян, 1989: 212; Зубрицький, 2016: 148), однак, за словами сина Володимира, народознавець повертався до цієї країни восени 1916 р. (Дем'ян, 1989: 214).

Дослідники Г. Дем'ян та Л. Канцедал, аналізуючи щоденник, вказували, що отець Михайло Зубрицький навів подібні до українських словенські топоніми, старанно виписав свідчення про гайдуцький рух, зафіксував та занотував власні спостереження з господарської діяльності місцевого населення і навіть факти, які можуть зацікавити кліматологів (Дем'ян, 1989: 212).

Проживаючи серед словенців, він знайомиться з їхньою культурою, літературою, історією та особливо етнографією. Він зафіксував окремі елементи матеріальної та духовної культури словенців, за словами О. Лотоцького, «простудював їх побут» (Лотоцький, 2016: 31).

Одним із зафіксованих елементів духовної культури словенців стала календарна обрядовість. Згідно із записами отця Михайла Зубрицького, на Святий вечір словенці не готували нічого святкового, а була «вечеря звичайна» (Зубрицький, 2016: 143), однак він не вказав, що готували на звичайну вечерю. Вони до півночі «krokotali», а потім йшли до церкви (Зубрицький, 2016: 143). Також робили ясла з квітів і кляли на вікна, додавали мох, фігурку, «цвіти» і «світिला ся лампка» (Зубрицький, 2016: 143).

Отцем Михайлом Зубрицьким зафіксовано традиційні риси господарського життя словенців, зокрема, господарська зайнятість та будівлі. Так, у процесі оранки землі використовували дерев'яний плуг, для цього підходила міцна дерев'яна коряга або зігнута гілка (Зубрицький, 2016: 136). Народознавець зазначав, що таку роботу вони проводили наприкінці вересня (Зубрицький, 2016: 121). Згідно з його записами, словенці обробляли землю, на якій садили кукурудзу, фасолу, бульбу, гарбузи, гречку, а також сіяли пшеницю, жито та овес (Зубрицький, 2016: 120, 121). Етнограф зазначав, що словенці також займалися садівництвом. У них поширеними були яблуні, груші та сливи (Зубрицький, 2016: 120). З яблук вони «ладять» вино, зі слив – сливовицю. Отець Михайло вказував, що словенці годували худобу, вівці, а також інші свійських тварин (Зубрицький, 2016: 131). Для цього потрібні відповідні господарські споруди, однак дослідник записав лише одну таку споруду: «остирва», де зберігали сіно та інші запаси.

Окрім цього, у своєму щоденнику отець Михайло записав основні віхи з історії словенців від XI ст. до початку XX ст., а також те, звідки вони походили. Згідно із записами дослідника, вони прийшли зі «Всхідної Русі» і поселились на території від Дунаю над Муром, Дравою, Свою до Адріатичного моря (Зубрицький, 2016: 139). Народознавець детально записав історію, пов'язану з гайдуками, та їхню боротьбу проти турків (Зубрицький, 2016: 126).

Висновки. Отже, отець Михайло Зубрицький дослідив повсякденне життя циган, їхню ономастику, елементи родинної та календарної обрядовості, а також господарську занятість. Ним зафіксовано народні легенди та перекази з біблійним сюжетом про жидів (євреїв), а також відносини між ними та місцевим населенням, яке є негативним для останніх. На основі власних спостережень дослідник занотував елементи культури, побуту та етнографії словенців, основні віхи з історії, походження і традиційні риси їхньої календарної обрядовості та народного будівництва.

Підсумовуючи матеріал, варто констатувати, що зібраний і опублікований матеріал про циган, жидів (євреїв), словенців є цінним джерелом для детального вивчення історії та етнографії цих народів.

Список використаних джерел:

1. Гнатюк В. Галицько-руські народні легенди у двох томах. Том 1. *Етнографічний збірник*. Т. XII. Львів, 1902. 240 с.
2. Гнатюк В. Галицько-руські народні легенди у двох томах. Том 2. *Етнографічний збірник*. Т. XIII. Львів, 1903. 304 с.
3. Дем'ян Г., Канцедаль Л. Михайло Зубрицький і його словенський щоденник. *Питання текстології: Дожовтнева та радянська література*. Київ: Наукова думка, 1989. С. 209–244.
4. Дем'ян Г. Михайло Зубрицький: дослідник життя бойків. *Літопис Бойківщини*. ЗСА – Канада, 1979. Ч.: 2/30(41). Липень – грудень. С. 54–58.
5. Зубрицький М. Вісті з краю. З Підгір'я (колись мудрий Іван провадив дурних жидів, а тепер провадять мудрі жиди дурного Івана). *Батьківщина*. 1893. 1 (13) грудня. Ч. 23. С. 179–180.
6. Зубрицький М. Годівля, купно і продаж овець у Мшанци Старосамбірського повіту. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів, 1905. Т. VI. С. 1–40.
7. Зубрицький М. Господарство, промисл і торгівля. З Староміського пишуть нам: Від кількох літ скупують староміські жиди від селян в горах ялівець і висилають вагонами в світ... *Діло*. 1895. 25 лютого (9 марта). Ч. 45. С. 3.
8. Зубрицький М. Жнива для жидів. З Староміського повіта пишуть нам: Хто-небудь прочитавши сю напись, подивує ся... *Діло*. 1894. 29 грудня (10 січня 1895). Ч. 289. С. 3.
9. Зубрицький М. З села (Як жиди на хлопській кишені сваряться?). *Діло*. 1893. 5 (17) червня. Ч. 124. С. 2.
10. Зубрицький М. З Староміського повіта (До чого доводять приязнь з жидами). *Батьківщина*. 1894. 1 (13) липня. Ч. 13. С. 100–101; 16 (28) липня. Ч. 14. С. 108–110.
11. Зубрицький М. З Староміського повіта (Окружник намісництва против жидівського обманства. Стан урожаїв, нужда). *Діло*. 1892. 29 цвітня (11 мая). Ч. 96. С. 2–3.
12. Зубрицький М. З Староміського повіта (Чудотворний рабін з Риманова. Жидівський протест против можливої зміни теперішньої продажі соли). *Діло*. 1892. 18 (30) січня. Ч. 14. С. 1–2.
13. Зубрицький М. З Турчанського повіта (Жидівське обманство). В селі Михніці жие Луць Калимин... *Діло*. 1891. 31 грудня (12 січня 1892). Ч. 289. С. 2.
14. Зубрицький М. Зібрані твори і матеріали у трьох томах. Т. 3: Газетні публікації, етнографічні та архівні матеріали. Львів: Літопис. 2019. 1024 с.
15. Зубрицький М. Зібрані твори і матеріали у трьох томах. Том 2: Матеріали до біографії. Львів: Літопис, 2016. 616 с.
16. Зубрицький М. З-під Устрік (Жидівська самоволя). *Діло*. 1892. 1 (13) цвітня. Ч. 75. С. 2.
17. Зубрицький М. З Староміського повіту. (Спекуляція солею – жидівській промисль. – Страшний недостаток паші). *Діло*. 1889. 29 падолиста (11 грудня). Ч. 268. С. 2.
18. ІЛ. Ф. 3. Франко І. Я. Спр. 4059. Зубрицький Михайло. 1) народний переказ про убиване дітей християнських жидами на маці. 2) У Чирняковича Гриця нечистий плац, щоб закопано. 3) Сирітка та інші записи народних оповідань, пісень, загадок. Староміський повіт. 1887–1904 рр. автографи. 26 арк.
19. ІМФЕ. Ф. 29 (Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові). Спр. 189. «Дещо про життя циган в Галичині». Доповідь М. Зубрицького. 6 арк. Рукопис.

20. Лотоцький О. Михайло Зубрицький. Некролог. *Зубрицький М. Зібрані твори і матеріали у трьох томах. Т. 2: Матеріали до біографії*. Львів : Літопис, 2016. С. 31–33.

References:

1. Hnatiuk V. (1902). Halycsko-ruski narodni lehendy u dvokh tomakh. Tom 1 [Galician-Russian folk legends in two volumes. Volume 1]. *Etnohrafichnyi zbirnyk*. T. XII. Lviv, 240 s. [in Ukrainian].
2. Hnatiuk V. (1903). Halycsko-ruski narodni lehendy u dvokh tomakh. Tom 2 [Galician-Russian folk legends in two volumes. Volume 2]. *Etnohrafichnyi zbirnyk*. T. XIII. Lviv, 304 s. [in Ukrainian].
3. Demian H., Kantsedal L. (1989). Mykhailo Zubrytskyi i yoho slovenskyi shchodennyk [Mykhailo Zubrytsky and his Slovenian diary]. *Pytannia tekstolohii: Dozhovtneva ta radianska literatura*. K., Naukova dumka, pp. 209–244. [in Ukrainian].
4. Demian H. (1979). Mykhailo Zubrytskyi: doslidnyk zhyttia boikiv. [Mykhailo Zubrytsky: researcher of the life of the boyks]. *Litopys Boikivshchyny*. ZSA – Kanada, Ch.: 2/30(41). lypen – hruden. Pp. 54–58 [in Ukrainian].
5. Zubrytskyi M. (1893). Visty z kraiu. Z Pidhiria (kolys mudryi Ivan provadyv durnykh zhydiv, a teper provadiat mudri zhydy durnoho Ivana) [News from the edge. From Pidhirya (once the wise John led the foolish Jews, and now the wise Jews lead the foolish John).] *Batktivshchyna*. 1 (13) hrudnia. Ch. 23. Pp. 179–180 [in Ukrainian].
6. Zubrytskyi M. (1905). Hodivlia, kupno i prodazh ovets u Mshantsy starosambirskoho povitu [Feeding, buying and selling sheep in Mshanka, Stryb district]. *Materialy do ukrainsko-ruskoj etnolohii*. Lviv, T. VI. S. 1–40. [in Ukrainian].
7. Zubrytskyi M. (1895). Hospodarstvo, promysl i torhivlia. Z Staromiskoho pyshut nam: Vid kilkokh lit skupovuiut staromiski zhydy vid selian v horakh yalivets i vysylaiut vahonamy v svit... [Economy, industry and trade. From the Old Town they write to us: For several years the Old Town Jews have been buying juniper from the peasants in the mountains and sending it to the world by carriages]. *Dilo*. 25 liutoho (9 marta). Ch. 45. Pp. 3 [in Ukrainian].
8. Zubrytskyi M. (1894). Zhnyva dlia zhydiv. Z Staromiskoho povita pyshut nam: Khto-nebud prochytavshy siu napys, podyvuie sia... [Harvest for the Jews. From the Old Town County they write to us: Someone, having read this inscription, will be surprised]. *Dilo*. 29 hrudnia (10 sichnia 1895). Ch. 289. p. 3 [in Ukrainian].
9. Zubrytskyi M. (1893). Z sela (Iak zhydy na khlopskii kysheni svariatsia? [From the village (How do Jews quarrel in a boy's pocket?)).] *Dilo*. 5 (17) chervnia. Ch. 124. p. 2. [in Ukrainian].
10. Zubrytskyi M. (1894). Z Staromiskoho povita (Do choho dovodiatsya pryiazn z zhydami) [Old Town County (What do friendship with Jews prove)]. *Batktivshchyna*. 1 (13) lypnia. Ch. 13. pp. 100–101; 16 (28) lypnia. Ch. 14. pp. 108–110. [in Ukrainian].
11. Zubrytskyi M. (1892). Z Staromiskoho povita (Okruzhnyk namisnytstva protyv zhydivskoho obmanstva. Stan urozhav, nuzhda) [From the Old Town County (Governor's Circle against Jewish Deception. State of Harvests, Need)]. *Dilo*. 29 tsvitnia (11 maia). Ch. 96. pp. 2–3 [in Ukrainian].
12. Zubrytskyi M. (1892). Z Staromiskoho povita (Chudotvornyi rabin z Rymanova. Zhydivskiy protest protyv mozhyvoi zminy teperishnoi prodazhy soly) [From the Old Town County (Miraculous Rabbi from Rymanov. Jewish protest against a possible change in the current sale of salt)]. *Dilo*. 18 (30) sichnia. Ch. 14. pp. 1–2. [in Ukrainian].
13. Zubrytskyi M. (1891). Z Turchanskoho povita (Zhydivske obmanstvo). V seli Mykhynitsy zhyie Luts Kalymyn... [From Turkiv County (Jewish deception). Luts Kalymyn lives in the village of Mykhynitsa...]. *Dilo*. 31 hrudnia (12 sichnia 1892). Ch. 289. p. 2. [in Ukrainian].
14. Zubrytskyi M. (2019). Zibrani tvory i materialy u trokh tomakh. Tom 3: Hazetni publikatsii, etnografichni ta arkhivni materialy [Collected Works and Materials. Vol. 3. Newspaper publications, ethnographic and archival materials] Lviv. Litopys. 2019. 1024 s. [in Ukrainian]
15. Zubrytskyi M. (2016). Zibrani tvory i materialy u trokh tomakh. Tom 2: Materialy do biohrafii [Collected Works and Materials. Vol. 2. Materials for the biography]. Lviv: Litopys, 2016. 616 s. [in Ukrainian].
16. Zubrytskyi M. (1892). Z-pid Ustrik (Zhydivska samovolnia) [From under Ustrik (Jewish arbitrariness)]. *Dilo*. 1 (13) tsvitnia. Ch. 75. p. 2. [in Ukrainian].
17. Zubrytskyi M. (1889). Z Staromiskoho povitu. (Spekuliatsiia soleiu – zhydivskii promYsl. – StrashnYi nedostatok pashi) [From the Old Town County. (Salt speculation - Jewish industry. A terrible lack of pasture)]. *Dilo*. 29 padolysta (11 hrudnia). Ch. 268. p. 2. [in Ukrainian].
18. IL. F. 3. Franko I. Ya. Spr. 4059. Zubrytskyi Mykhailo. 1) narodnyi perekaz pro ubyvannia ditei khrystyianskykh zhydami na matsi. 2) U Chyrniakovycha Hrytsia nechystyi plats, shchob zakopano. 3) Syritka ta inshi zapysy narodnykh opovidan, pisen, zahadok. Staromiskiy povit [Mykhailo Zubrytsky. 1) a folk tale about the killing of Christian Jewish children by their mothers. 2) Chirnyakovych Hryts has an unclean square to be buried. 3) Orphan and other records of folk tales, songs, riddles. Old Town County] 1887–1904 rr. avtohrafy. 26 ark. [in Ukrainian].
19. IMFE. F. 29 (Etnohrafichna komisiia Naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka u Lvovi). Spr. 189. «Deshcho pro zhyttia tshyan v Halychyni». Dopovid M. Zubrytskoho. [«Something about the life of Gypsies in Galicia». Report by M. Zubrytsky]. 6 ark. Rukopys. [in Ukrainian].
20. Lototskyi O. (2016). Mykhailo Zubrytskyi. Nekroloh [Mykhailo Zubrytsky. Obituary]. *Zubrytskyi M. Zibrani tvory i materialy u trokh tomakh. T. 2: Materialy do biohrafii*. Lviv: Litopys, pp. 31–33. [in Ukrainian].